

**Posudek na disertační práci Mgr. Ivy Koribské *Adaptace výzkumného nástroje na měření kritického myšlení pro české univerzitní prostředí* (155 stran + 82 stran příloh).**

Disertační práce Ivy Koribské představuje důležitý příspěvek k diskusi o kritickém myšlení, která v kontextu české a slovenské pedagogiky sice probíhá, ale jen s malou oporou v česky či slovensky dostupné odborné literatuře k tématu a popravdě i s omezenou jasností samotného pojmu kritické myšlení. Jak autorka disertace sama uvádí, velký problém (nejen) univerzitního vzdělávání představuje skutečnost, že se v kurikulárních dokumentech, akreditačních a koncepčních materiálech, ale i ve veřejné diskusi proklamuje obecná teze o významu kritického myšlení, ale výklad tohoto konstruktu je poněkud omezený, a už vůbec nejsou k dispozici jasné nástroje (výukové metody a matérie) k podpoře a rozvoji kritičnosti. Předložený text tedy vítám jako východisko pro prohloubení rozumění pojmu kritického myšlení na straně jedné, na straně druhé (jakkoli jsem osobně spíše skeptický k empirickým nástrojům měření kritického myšlení) lze jako přínos konstatovat i nabídku konkrétního prostředku pro identifikaci klíčových parametrů kritického myšlení a svým způsobem i pro jeho měření.

Cílem práce je jednak představit různé pohledy na problematiku kritického myšlení (různá pojetí, tradice, pojmové odlišnosti jednotlivých přístupů atp.). Na základě toho zvolit vybraný přístup spojený s nástrojem, který by měřil dosaženou úroveň kritického myšlení a poté vypracovat adaptaci vybraného testu kritického myšlení pro použití v českém univerzitním prostředí.

Konstatuji, že autorce se podařilo ve všech vytčených cílech uspět. V několika kapitolách „teoretické“ části představuje jednak vývojové fáze konceptu kritického myšlení, jednak synchronním pohledem několik základních modelů či přístupů k tomu, co je nazýváno kritické myšlení ve filosofii, v teoriích vzdělávání a v psychologických teoriích metakognice a heuristiky. Věnuje se sociálnímu či sociokulturnímu rozměru kritičnosti a souvislostem mezi kognitivními schopnostmi a hodnotovými orientacemi (stručně řečeno), jež jsou pro pochopení kritičnosti a zejména pro její užití v praxi nezbytné. Na s. 14 autorka konstatuje zcela zásadní věc, totiž že k adekvátnímu pojetí kritického myšlení nestačí počítat pouze s kognitivními dispozicemi, ale též s „kritickým duchem“, jenž je nejen součástí, ale přímo východiskem pro každou rozumně pojatou kritičnost. Jen bych v této souvislosti nezdůrazňoval, že naše pojetí kritičnosti je kulturně podmíněným, a tedy nikoli univerzálním faktem. Je to sice pravda, ale záleží na tom, jak s touto skutečností naložíme. Evropské pojetí pojmovosti a kritičnosti se od Západu naučil a přijal celý vzdělaný svět, a to nepochybně kvůli výhodám, jež poskytují (přes všechny nedostatky) myšlení a tvůrčí činnosti. Považuji za krajně ohrožující přistupovat na

„politicky korektní“ rétoriku některých soudobých západních intelektuálů, kteří relativizují „eurocentrické pojetí pravdy“. Chceme-li zachovat možnost pro společnou domluvu napříč kulturami, jiné a lepší pojetí k dispozici nemáme.

Celá teoretická část práce je pojata v duchu snahy propojovat zmíněné dva akcenty, resp. kognitivně-analytické a hodnotově-reflektivní přístupy ke kritickému myšlení. Těžištěm jsou texty amerických, resp. anglosaských autorů, což vysvětluje i poměrně selektivní přístup k filosofickým tradicím kritického myšlení (chybí zcela např. proudy kritické hermeneutiky či /post/strukturalismu). Tradice anglosaské, především pragmatické filosofie, je však nosným východiskem a vzhledem k anglojazyčným zdrojům celé práce je i na místě, že se v textu pracuje právě s ní.

V autorkou užitém modelu figurují vedle sebe tři přístupy, filosofický, vzdělávací a sociálně aktivní, nicméně celé dějiny západní filosofie jsou de facto dějinami kritického myšlení a jeho reflexe. V tomto smyslu by bylo možné redukovat problém kritického myšlení na problém filosofické reflexe jako nejautentičtější metody metakognice. Nicméně obvyklejší přístup v sociálně vědním zkoumání je jistě ten, který zvolila autorka (z pochopitelných důvodů, protože posiluje autonomii sociální vědy vůči filosofii).

Teoretická část je završena přehledem existujících testů měřících kritické myšlení buď jako generickou dovednost (v podstatě obecné dovednosti spjaté s formálními atributy myšlení jako jsou indukce, dedukce, analýza, tvorba hypotéz či definic atp., včetně jemnějších dovedností spojených s hodnocením, odhadováním a tvorbou úsudku v závislosti na konkrétních problémech), nebo jako předmětově specifické dovednosti zahrnuté do pojmu kritického myšlení (specifické dovednosti vyžadované povahou určitého předmětu – interpretace při práci s textem, určování pravděpodobnosti, hodnocení experimentů atd.).

Část empirická je zaměřena na hlavní cíl práce: vybrat vhodný nástroj k měření kritického myšlení a přizpůsobit jej českému univerzitnímu prostředí. Metodologie je popsána korektně a podrobně, v podstatě jde o to, dobrat se smysluplného a spolehlivého měření úrovně vybraných kognitivních schopností vysokoškolských studentů, jako jsou verbální uvažování, analýza argumentů, uvažování jako testování hypotéz, používání pravděpodobnosti a nejistoty a konečně řešení problémů a rozhodování. Autorka zvolila pro tyto účely Diane Halpernové *Halpern Critical Thinking Assessment*. Podotýkám, že výsledky takového zkoumání v praxi nám mohou napovědět nejen cosi o úrovni studijních předpokladů studentů, ale mají též významný společenský přesah. Indikovaly by totiž u té části populace, která dosahuje nejvyššího vzdělání a pravděpodobně i tomu relevantních pracovních pozic, úroveň schopností nezbytných pro vyrovnávání se s různými druhy dezinformací a s politicko-žurnalistickými

manipulativními technikami užívanými ve veřejném prostoru. Z autorčina vyhodnocení zkoumaného a poměrně rozsáhlého vzorku studentů ze tří fakult (PřF, PedF a FTV) vyplývá mj. i to, že na úroveň zmíněných schopností či kompetencí má značný vliv skutečnost, zda daný student je či není absolventem gymnázia. Na tuto věc naráží i jedna z mých otázek a bylo by zajímavé probrat podrobněji, co je v pozadí, zejména když se neustále všude tolik žehrá na přetěžování studentů středních škol a na mechanické učení se pouhým poznatkům bez souvislostí.

Autorka prokázala schopnost uchopit významný teoreticko-metodologický problém komplexně a na vysoké úrovni. Adaptace nástroje HCTA je pro české prostředí, alespoň mohu-li soudit dle velmi podrobného popisu v disertační práci, adekvátní. Text je napsán velmi čtivě, srozumitelným a kultivovaným jazykem. Nenarazil jsem na žádné formulační lapsy a ani překlepy. Grafická úprava je výborná, práce je opravdu dobře připravena prakticky i pro publikaci. Formální a opravdu okrajovou kritickou poznámku bych směřoval k obrázkům (schémátům) na s. 16, s. 41, s. 42, jejichž textovou součástí by bylo vhodné přeložit do češtiny, což se v rámci závěrečné korektury asi přehlédlo.

Disertační práce Mgr. Ivy Koribské splňuje nároky běžně kladené na tento typ kvalifikační práce a doporučuji jej k obhajobě. V případě obhajoby úspěšné doporučuji udělit autorce titul Ph.D.

Otázky k diskusi:

1. Jaký je Váš názor na kritiky filosofických přístupů ke kritickému myšlení, protože údajně neodpovídají současným nárokům na vzdělávání? (s. 23) Je filosofický přístup identický se sledováním pravidel formální logiky?
2. Jak byste charakterizovala co nejkomplexněji kritičnost a jak je možné ji rozvíjet u žáků na nižších stupních vzdělávání? Jaké závěry plynou z Vašeho šetření pro katalog klíčových kompetencí pro absolventy středních škol? Rozvíjejí kritické myšlení? Spatřujete v této oblasti nějaké nedostatky?
3. Jaká jsou rizika měření kritičnosti a existuje něco, co se v rámci kritického myšlení měřit nedá? Proč?

V Praze 29. 3. 2022

doc. PhDr. Martin Strouhal, Ph.D.

Katedra pedagogiky FF UK